

УДК: 504.062:631.587(477)

Р.А. Сербіна

Екологізація землекористування на меліорованих землях, як страховий фонд продовольчої безпеки

Обґрунтована необхідність запровадження екологічного страхування меліорованих земель, як ефективного інструменту регулювання екологічно безпечної господарської діяльності на меліорованих землях в контексті забезпечення продовольчої безпеки.

Ключові слова: екологічне страхування, екологізація, страховий фонд, меліоровані землі, продовольча безпека, ризик, страховий тариф.

Постановка проблеми

Україна – одна з найбільших за територією, чисельністю населення та економічним потенціалом Європейських країн. На її території зосереджені величезні природні багатства, однак суто експлуатаційний підхід та екологічно деструктивна господарська діяльність призвели не тільки до порушення, а й до зруйнування природних ландшафтів. Надмірна концентрація сільського господарства і промисловості зумовили катастрофічне забруднення повітря, водних і земельних ресурсів. Сучасні масштаби екологічних змін створили реальну загрозу життю та здоров'ю населення України, її національній і екологічній безпеці в цілому.

Стрімкий розвиток меліорації земель в Україні протягом минулого століття, особливо у степовій зоні з її складними, різко мінливими з півночі на південь режимами ґрунтоутворення, неоднорідними господарськими і соціально-демографічними умовами, став можливим тільки після створення потенціалу інтелектуальних і матеріальних ресурсів, глибокого розвитку суспільних форм розподілу праці. Трансформація земельних ресурсів у межах меліорованих територій, як процес геоecологічних перетворень довкілля за умов інтенсивного гідротехнічного будівництва та зрошення, може відбуватись як у бік покращання, так і погіршення [5].

Одним із найбільш інтенсивних та дійових процесів антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище є зрошуване землеробство. Нераціональне застосування меліорацій і використання меліорованих земель призвело до погіршення еколого-меліоративного стану та зниження показників родючості ґрунтів, а саме: підвищення рівня ґрунтових вод, розвитку процесів підтоплення, засоленості та осолонцювання ґрунтів, а також зменшення вмісту гумусу в них.

Своєю діяльністю власники земельних ділянок порушують законодавство України, згідно якого землекористувачі зобов'язані ефективно використовувати земельну ділянку відповідно до її цільового призначення, підвищувати родючість ґрунтів, застосовувати природоохоронні технології виробництва, утримуватися від дій, які можуть призвести до погіршення екологічної ситуації (ст. 410 ЦК України).

Діяльності людини, яка безпосередньо пов'язана з використанням природних ресурсів, призводить до суттєвих змін в інтенсивності і спрямованості природних

Сербіна Ріма Анатоліївна, аспірант кафедри гідромеліорацій та економіки природокористування Херсонського державного аграрного університету.

© Р.А. Сербіна, 2011

процесів і зміни природних екосистем. З більшою інтенсивністю проходять ці процеси на меліорованих землях. Однак відродження меліорацій та ефективне і екологічно безпечне використання меліорованих земель в Україні є необхідною умовою забезпечення продовольчої безпеки. У свою чергу, існуючий екологічний стан зрошуваних земель створює умови для виникнення різного роду екологічних ризиків при використанні цих земель в аграрному секторі економіки. З метою зниження та попередження імовірності виникнення ризиків при використанні меліоративних об'єктів та господарської діяльності на меліорованих землях необхідно запровадження системи екологічного страхування, як суб'єктів господарської діяльності на меліорованих землях від імовірних погодних, екологічних і техногенних ризиків, так і третіх осіб, що потрапляють в зону екологічної або техногенної катастрофи.

Аналіз останніх досліджень

Питання екологічного страхування економіко-екологічних ризиків використання осушуваних земель, природно-техногенних ризиків, які виникають внаслідок аварії на об'єктах підвищеної небезпеки, екологічних ризиків при перевезенні небезпечних вантажів, погодних ризиків досліджувалися багатьма вітчизняними і зарубіжними вченими, а саме: М.Ф. Реймерсом, Б.М. Данилишиним, В.Н. Степановою, Л.Л. Кругляковою, Л.Г. Мельником, С.К. Харічковим, Є.В. Хлобистовим, М.А. Хвесиком, А.В. Голяном, І.А. Сааджан, О.В. Козьменко, Ю.В. Красовською. Однак питання екологічного страхування господарської діяльності на меліорованих землях та функціонуванні об'єктів водогосподарсько-меліоративного комплексу є недостатньо дослідженими, потребують удосконалення як законодавчо-нормативної бази з питань екологічного страхування, так і організаційного, економічного, еколого-економічного механізму та їх інструментів.

Метою наукових досліджень є теоретичне обґрунтування передумов запровадження екологічного страхування ризиків використання меліоративних об'єктів та господарювання на меліорованих землях, як підґрунтя для забезпечення екологічної безпеки регіону.

Основний матеріал

Територія Херсонської області охоплює 2846,1 тис. га земель, частина з яких 1965,5 тис. га (69%) – сільськогосподарські угіддя, 1777,6 тис. га займає рілля з високим показником розораності – 90,4%. Близько 25% малопродуктивних земель (еродованих земель, засоленних, осолонцьованих та землі водоохоронної зони) на даний час переводяться у природні та кормові угіддя [3]. У цілому по Херсонській області визначається біля 82% меліорованих земель, що мають середній рівень забезпеченості гумусом, 17% - низький вміст гумусу, біля 1% площ складають ґрунти з підвищеним та дуже низьким вмістом гумусу. Площа осолонцьованих ґрунтів – 90% від загальної площі меліорованих земель. Продуктивність сільськогосподарських культур на таких ґрунтах знижується у 1,5–2 рази, залежно від ступеню засолення, осолонцьованості та затопленості сільськогосподарських земель. Підтоплення території Херсонської області є головною екологічною проблемою регіону. Процеси підтоплення охоплюють близько 1040 км², або 3,6% території області. В області залежно від гідрометеорологічної ситуації та господарської діяльності майже 300 населених пунктів знаходяться під загрозою затоплення та підтоплення [2, с. 28, 36, 103-104].

Робота об'єктів водогосподарсько-меліоративного комплексу в екологічно складних умовах потребує розробки відповідних механізмів щодо зниження імовірності

Р.А. Сербіна. Екологізація землекористування на меліорованих землях, як страховий фонд продовольчої безпеки

виникнення екологічних, технічних та економічних ризиків. Одним із ефективних інструментів даного механізму є екологічне страхування.

Екологічне страхування господарської діяльності на меліорованих землях – це створення страхових фондів для зниження імовірності виникнення погодних, екологічних та техногенних ризиків для сільгоспвиробників під час господарювання на меліорованих землях. Згідно Постанови КМУ № 1000 від 11.07.2002 р. «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень...» з урахуванням лише погодного фактору, максимальний розмір страхового тарифу у відсотках від страхової суми наведено у табл. 1.

Таблиця 1 – Страховий тариф з урахуванням погодного фактору при обов'язковому страхуванню врожаю сільськогосподарських культур

Зрошувальна зона	Культура						
	Озимі	Ярі, зернові, зерново-бобові	Цукрові буряки	Картопля	Технічні культури	Сади, виноградники	Овочі
АР Крим	8,5	7,5	9,5	9	9	9	8,5
Миколаївська обл.	8,5	7,5	9,5	9,5	9,5	9	9,5
Одеська обл.	8,5	7,5	9,5	9,5	9,5	9	9,5
Херсонська обл.	8,5	7,5	9,5	9,5	9,5	9	9,5

Розмір страхового платежу, який підлягає внесенню за договором обов'язкового страхування, визначається шляхом множення страхової суми на страховий тариф та відсоток страхового покриття. У разі безперервного страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень та неотримання страхового відшкодування протягом двох років страховик має право на зменшення страхового тарифу до 10% [3].

З метою забезпечення платоспроможності страхової компанії створюється страховий резерв, розмір якого формується за рахунок страхових премій. Методика розрахунку збору платежів до страхового екологічного фонду включає розрахунок:

- середнього індексу урожайності ($C_{ep.I.B.}$):

$$C_{ep.I.B.} = (C.V/B1 + C.V/B2 + C.V/B3 + C.V/B4 + C.V/B5)/5, \quad (1)$$

де $C.V.$ – середня урожайність в районі за останні п'ять років; $B1, B2, B3, B4, B5$ – середня урожайність у районі певної області в кожному з останніх п'яти років;

- страхової урожайності ($C_{ep.V.}$):

$$C_{ep.V.} = C.V./C_{ep.I.B.}, \quad (2)$$

- страхової суми (CC):

$$CC = C.V. * Z_{пл.} * Ц_{в.}, \quad (3)$$

де $Z_{пл.}$ – застрахована площа; $Ц_{в.}$ – ціна відшкодування або вартість одиниці продукції сільськогосподарської культури, яка дорівнює заставній вартості, затвердженій Кабінетом Міністрів України;

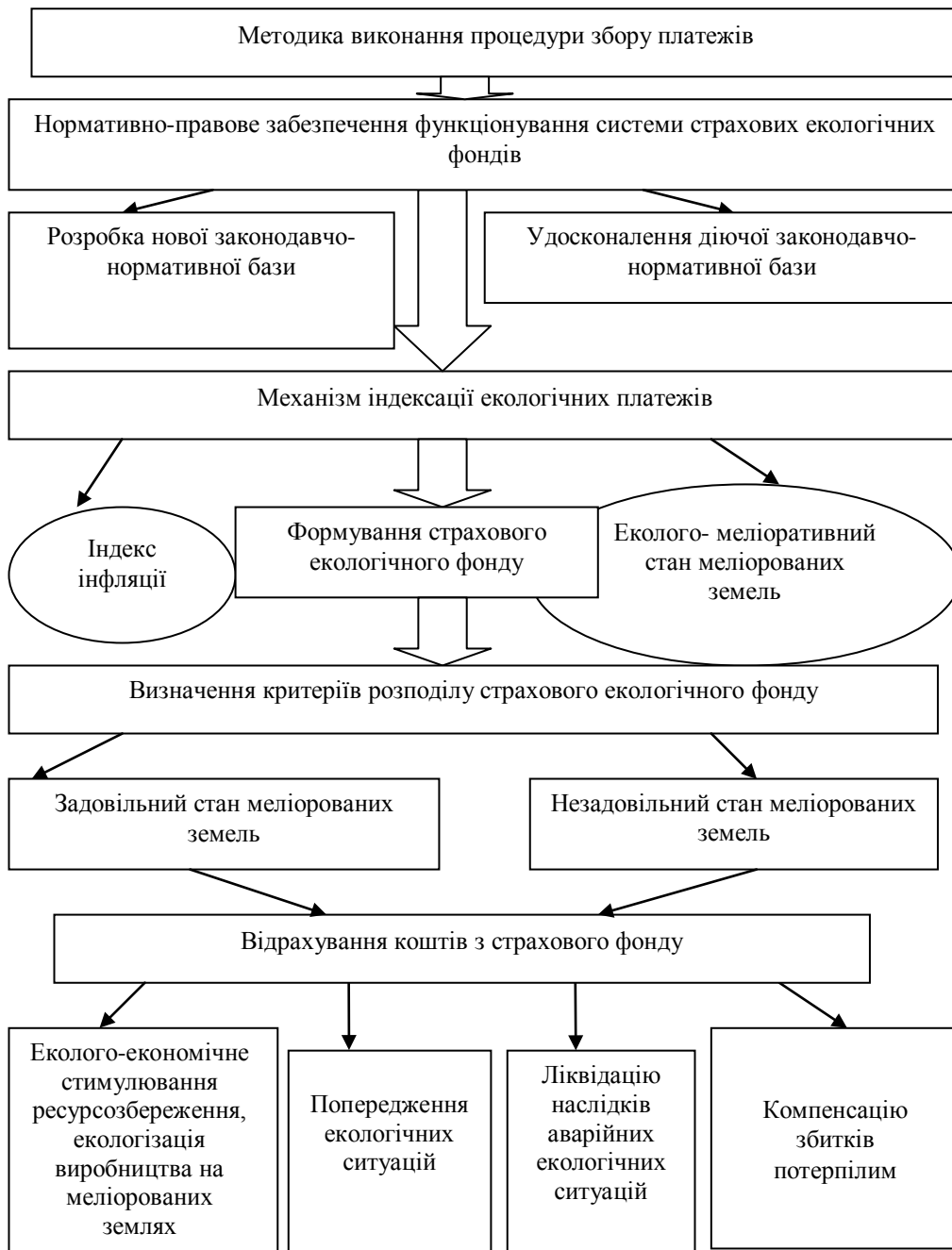

Рис. 1. Еколого-економічний механізм формування та розподілу страхового екологічного фонду для попередження і ліквідації еколого-економічних ризиків на меліорованих землях

- інтегрального показнику еколого-меліоративного стану ґрунтів (Ке.-м).

Із метою ефективного формування та розподілу страхового екологічного фонду для попередження і ліквідації еколого-економічних ризиків на меліорованих землях пропонуємо еколого-економічний механізм (рис. 1), складовими якого є:

- 1) нормативно-правове забезпечення;
- 2) індексація екологічних платежів;
- 3) критерії розподілу страхового екологічного фонду;
- 4) відрахування коштів з страхового фонду на:
  - еколого-економічне стимулювання ресурсозбереження, екологізація виробництва на меліорованих землях;
  - попередження екологічних ситуацій;
  - ліквідацію наслідків аварійних екологічних ситуацій;
  - компенсацію збитків потерпілим.

Використання коштів сформованих екологічними фондами страхових гарантій є фінансовою основою екологічного страхування та використовується на проведення попереджувальних заходів по зниженню імовірності виникнення ризиків аварійного забруднення навколишнього природного середовища, а також на природоохоронні заходи страховиками спільно з страхувальниками на договірній основі з метою відшкодування шкоди за допомогою екологічного страхування.

При екологічному страхуванні господарської діяльності на меліорованих землях страхові екологічні фонди бажано створювати при асоціації водокористувачів, відрахування до цього фонду будуть здійснювати фермери, власники земельних ділянок за рахунок внесків з прибутку (доходу) сільськогосподарських підприємств, що залишається в їхньому розпорядженні. Розміри внесків і відшкодування збитків із цих фондів визначаються спільним рішенням асоціації фермерів. Витрати коштів страхового екологічного фонду доречно направляти на: компенсацію збитків потерпілим; попередження погіршення екологічної ситуації; ліквідацію наслідків аварійних екологічних ситуацій; матеріальне стимулювання зниження рівня екологічної небезпеки і підвищення екологічної якості продукції.

Висновок

Процес екологічного страхування діяльності на меліорованих землях сприяє мінімізації екологічних ризиків і є ефективним інструментом регулювання екологічно безпечного використання водогосподарсько-меліоративних об'єктів та господарської діяльності на меліорованих землях. Внаслідок комплексного запровадження системи екологічного страхування вдасться створити резервний фонд і забезпечити беззбиткову діяльність сільгоспвиробників на меліорованих землях.

1. *Цивільний кодекс України: за станом на 15 серпня 2004 р.* / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Х. : ТОВ «Одісей», 2004. – 408 с. – (Бібліотека офіційних видань).
2. *Ефективне використання зрошуваних земель Херсонської області* : монографія / [В. О. Ушкаренко, Р. А. Вожегова, О. В. Морозов]. – Херсон : Стар, 2010. – 127 с.
3. *Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Херсонської області за 2009 рік.*
4. *Постанова КМУ № 1000 від 11.07.2002 р.* «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових

- буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності».
5. Грановська Л. М. Рациональное природокористування в зоні еколого-економічного ризику / Л. М. Грановська. – Херсон : Вид. ХДУ, 2007. – 372 с.
  6. Наукові основи охорони та раціонального використання зрошуваних земель України ; за ред. С. А. Балюка, М. І. Ромашенка, В. А. Сташука – К. : АГРАРНА НАУКА, 2009. – 624 с.
  7. Віленчук О. М. Формування системи страхування екологічних ризиків / О. М. Віленчук // Монографія. – Житомир : Вид-во ДВНЗ «Державний агроекологічний університет», 2007. – 260 с.

Отримано 13.03.2011 р.

Р.А. Сербина

**Экологизация землепользования на мелиорированных землях,
как страховой фонд продовольственной безопасности**

Обоснована необхідність впровадження екологічного страхування мелиорированих земель, як ефективного інструмента регулювання екологічно безпечної господарської діяльності на мелиорированих землях в контексті забезпечення продовольственої безпеки.

Ключевые слова: екологічне страхування, екологізація, страховий фонд, мелиорированні землі, продовольственої безпека, ризик, страховий тариф.

R.A. Serbina

Greening of use of reclaimed lands as an insurance fund food security

The necessity of introduction of environmental insurance reclaimed land as an effective instrument of regulation of environmentally sound economic activities on reclaimed land in the context of food security.

Keywords: environmental insurance, greening, the insurance fund, reclaimed land, food safety, risk, insurance rate